

ДА ПЫТАННЯ АБ ФАРМІРАВАННІ НАВУКОВАГА СТЫЛЮ МАЎЛЕННЯ Ў СТУДЭНТАЎ І КУРСА

The article tries to show a role which functional approach to native language teaching plays in developing student's communication skills in their professional activity in different linguistic situations.

Асноўнай задачай вышэйшай школы негуманітарнага профілю з'яўляецца падрыхтоўка спецыяліста, здольнага самастойна ажыццяўляць прафесійную дзейнасць, пастаянна павышаць свой кваліфікацыйны ўзровень і агульную культуру асобы, пры гэтым валодаць базай навуковай спецыяльнай лексікі, нормаў літаратурнага маўлення навуковага стылю.

Функцыянальны падыход да навучання роднай мове, які з'яўляецца прыярытэтным у сучаснай лінгвадыдактыцы, перш за ўсё прадуладжвае развіццё камунікатыўнай кампетэнцыі студэнтаў, г. зн. валоданне пэўнымі ўменнямі і навыкамі, якія дазваляюць свабодна выкарыстоўваць разнастайнасць моўных сродкаў у розных сферах дзейнасці з улікам моўнай сітуацыі. Значнае месца пры выкладанні роднай мовы адведзена вывучэнню асаблівасцей навуковай мовы, фарміраванню навуковага стылю маўлення. Як вядома, навуковы стиль адлюстроўвае, перш за ўсё, навуковыя паняцці, тэхнічныя рэаліі, фіксуе і распаўсюджвае навуковыя веды, ідэі, назіранні, вывады і з'яўляецца сёння запатрабаваным.

Зразумела, што будучы спецыяліст любой галіны дзейнасці павінен авалодаць мовай увогуле, і ў прыватнасці тэрміналагічнай лексікай пэўнай галіны, яе ўтварэннем, паходжаннем, і, што асабліва важна, свядома ставіцца да выбару, стварэння і ўжывання навуковага стылю маўлення. Мэта, якую ставіць перад сабой выкладчык мовы, абавязкова павінна ўключаць наступныя аспекты: узбагачэнне лексічнага запасу навучэнцаў, авалодванне спецыяльнай тэрміналогіяй, фарміраванне навыкаў і ўменняў валодання граматычнымі формамі і канструкцыямі найбольш ужывальнай лексікі па пэўнай спецыяльнасці, уменне фарміраваць вуснае і пісьмовае выказванне.

Паколькі дадзены тып маўлення з'яўляецца найбольш пашыраным у ВНУ негуманітарнага профілю, то неабходна весці гаворку аб вылучэнні найбольш тыповых моўных сітуацый і адпаведна ім правілаў ужывання моўных сродкаў. Патрэбна звярнуць пэўную ўвагу на некаторыя асаблівасці навучання літаратурным нормам маўлення студэнтаў. Спецыфіка навучання вызначаецца наступнымі акалічнасцямі: па-першае, ярка выражаным прафесійным інтарэсам, па-другое, асаблівасцямі мыслення навучэнцаў (пераважае абстрактна-лагічнае), па-трэцяе, недастатковасцю колькасці гадзін бела-

рускай мовы ў негуманітарных ВНУ. Таму галоўная асаблівасць навучання заключаецца перш за ўсё ў развіцці і падтрымцы ўнутранай матывацыі вучэбнай дзейнасці студэнтаў, у зацікаўленасці іх самім працэсам вывучэння такога няпрофільнага вучэбнага прадмета, якім з'яўляецца беларуская мова, у наладжванні эфектыўнай сістэмы працы студэнтаў над удаканаленнем уласнай мовы, каб гэта прыносіла ім задавальненне, выклікала станоўчыя эмоцыі.

У практыцы выкладання беларускай мовы студэнтам нефілалагічных спецыяльнасцей значнае месца займаюць тэксты агульнанавуковага і вузкаспецыяльнага характару. Асноўнае прызначэнне навуковых тэкстаў – выклад атрыманых шляхам даследавання фактаў, знаёмства студэнтаў з навуковай інфармацыяй. Гэта вызначае маналагічны характар мовы навукі. Інфарматыўная функцыя навуковага стылю адбіваецца і на навуковай літаратуры (манаграфіі, артыкулы, рэфераты), а таксама вучэбнай і даведачнай. Тэкст з'яўляецца асновай кожнага занятку, вызначае асноўную яго праблематыку, дае зыходны матэрыял для камунікацыі. Традыцыйна тэксты выконваюць разнастайныя функцыі: па-першае, тэкст з'яўляецца базай для назірання і асэнсавання вывучаемага лексіка-граматычнага матэрыялу (тэксты павінны адпавядаць мэтам заняткаў – мець насычанасць лексічнымі адзінкамі і граматычнымі канструкцыямі, якія прадстаўляюць сабой прадмет вывучэння ў дадзены момант); па-другое, тэкст выступае асновай для фарміравання тых ці іншых моўных навыкаў (тэксты для аналізу навуковых тэрмінаў, для перакладаў і г. д.). Акрамя таго, тэкст выступае як крыніца актуальнай спецыяльнай інфармацыі, матывуючы наступную моўную дзейнасць студэнтаў. Тэксты, прапануемыя на занятках беларускай мовы, павінны адпавядаць матэрыялу, які ў дадзены момант з'яўляецца прадметам па спецыяльнай дысцыпліне або будзе вывучацца ў бліжэйшы час. Заўважана, што тэматычная неадпаведнасць спецыяльным дысцыплінам вядзе да зніжэння эфектыўнасці заняткаў, бо зніжаецца такі важны від матывацыі, як пазнавальная матывацыя. Спецыфічная асаблівасць навуковых тэкстаў дазваляе выконваць дзве функцыі: моўную і маўленчую. Выкананне першай з іх забяспечваецца дзякуючы выкарыстанню спецыяльнай тэрміналогіі, якая дазваляе апісваць і аналізаваць факты мовы;

другая функцыя рэалізуецца з выкарыстаннем вуснага і пісьмовага маўлення пры адказах навучэнцаў.

Мэтазгодным пры развіцці ў студэнтаў практычных навыкаў навуковага стылю маўлення прытрымлівацца наступных шляхоў: пачынаць з авалодання тэрмінамі (іх значэння, напісання, вымаўлення на беларускай мове) да іх ужывання; пачынаць з мэты выказвання да яго афармлення з дапамогай моўных сродкаў, якія фарміруюць навуковы стыль.

Праца над навуковымі тэкстамі павінна быць скіравана на выяўленне такіх важных асаблівасцей, як **лексічная аснова тэкстаў** – агульналітаратурная лексіка, словы агульнанавуковага ўжывання, тэрміны пэўнай галіны навукі; **марфалагічная спецыфіка** – ужыванне пэўных часцін мовы, перавага адных іх формаў над іншымі, вывучэнне асаблівасцей словаўтваральных мадэлей – суфіксаў з вялікім аб'ёмам значэнняў (-льнік-, -ік-, -ец- і інш.), спосабаў утварэння, значэнняў прыставак і суфіксаў назоўнікаў, утвораных ад аднаго кораня, пэўных тыпаў вытворных лексем і інш.; **сінтаксічная структура сказаў** – частотнасць і перавага ўжывання пэўных тыпаў сказаў, граматыка-стылістычныя функцыі, правілы логікі, спецыфіка ўжывання пабочных слоў і словазлучэнняў, сродкі сувязі ў словазлучэннях, выражэнне дзейніка і выказніка і г. д. Такая праца дае магчымасць студэнтам паглыбіць веды пра спецыфіку навуковага стылю маўлення, выявіць адметнасці і асаблівасці навуковай лексікі ў параўнанні з рускай мовай, авалодаць навуковай асновай карыстання тэкстамі.

Спрыяльныя ўмовы для ўвасаблення камунікатыўных функцый мовы, узмацнення матывацыі навучання стварае пераклад **навуковага тэксту па спецыяльнасці**. Важным момантам пры гэтым з'яўляецца адбор матэрыялу для перакладу, які б адпавядаў асноўным напрамкам вывучэння беларускай навуковай тэрміналогіі і фарміраванню маўлення: лексіка навуковага стылю, спосабы ўтварэння тэрмінаў, асаблівасці функцыянавання тэрмінаў у навуковай літаратуры, асаблівасці перакладу тэрмінаў назоўнікаў, прыметнікаў, дзеясловаў, дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў з рускай мовы на беларускую. Трэба адзначыць, што пераклад тэксту можа быць выкарыстаны як у якасці асноўнага сродку навучання, так і ў якасці адной з мэт навучання, пры гэтым ўвага студэнтаў акцэнтуюцца на

тым, што перакладацца павінны не словы, а паняцці, якія імі выражаны; не сказы, а меркаванні; не тэкст, а думкі і разважанні, якія ён змяшчае.

Пры фарміраванні камунікатыўных якасцей навуковага стылю маўлення немалаважную ролю адыгрывае **пазнавальная актыўнасць** самога студэнта, у якой можна выдзеліць тры яе узроўні:

1) **узнаўляльная актыўнасць** (рэпрадукцыя), якая характарызуецца імкненнем навучэнцаў зразумець новую з'яву, дапоўніць і ўзнавіць веды, авалодаць спосабамі іх прымянення па ўзоры;

2) **інтэрпрэтыўная актыўнасць** (рэпрадукцыя з элементамі прадукцыі), якая характарызуецца большай устойлівасцю валявых намаганняў, якія праяўляюцца ў тым, што навучэнец імкнецца да пранікнення ў сутнасць з'явы, да пазнання сувязей паміж імі, самастойна шукае шляхі рашэння ў складаных сітуацыях;

3) **творчая актыўнасць** (прадукцыя), на гэтым узроўні навучэнец імкнецца прымяніць веды ў новай моўнай сітуацыі, г. зн. перанесці веды і спосабы дзейнасці ў новыя ўмовы.

Трэба адзначыць, што пэўная сфарміраванасць навыкаў і уменняў у розных відах маўленчай дзейнасці праяўляецца праз выкананне спецыяльных відаў работ (падрыхтоўка і абарона рэфератаў, выступленні з навуковымі дакладамі, падрыхтоўка навуковых і творчых конкурсных прац, афармленне дзелавых папер, канспектаў, тэзісаў).

Такім чынам, выкладчык мовы павінен стварыць такія ўмовы навучальнага працэсу, каб студэнты маглі праявіць творчую актыўнасць на занятках, свядома авалодаць нормамі беларускай літаратурнай мовы навуковага стылю, функцыямі навуковага мыслення і ў выніку маглі самарэалізавацца ў прафесійнай дзейнасці.

Літаратура

1. Абабурка, М. В. Культура беларускай мовы / М. В. Абабурка. – Мінск, 1994.
2. Антанюк, Л. А. Беларуская навуковая тэрміналогія: фарміраванне, структура, упарадкаванне, функцыянаванне / Л. А. Антанюк. – Мінск, 1987.
3. Лепешаў, І. Я. Асновы культуры мовы і стылістыкі / І. Я. Лепешаў. – Мінск, 1989.
4. Одинцов, В. В. Стилистика текста / В. В. Одинцов. – М., 1980.